

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Гука Назарія Орестовича

«ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА»,

поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Назарія Орестовича Гука присвячене вивченню психологічних особливостей становлення моральної самосвідомості майбутніх юристів на різних етапах вищої юридичної освіти. Актуальність обраної теми є беззаперечною та визначається кількома взаємопов'язаними чинниками.

По-перше, в умовах пролонгованої російсько-української війни суттєво зростають вимоги до морально-етичної зрілості правників. Саме юристи стають ключовими агентами відновлення легітимності права, захисту прав людини та протидії безкарності, що надає дослідженню виразного суспільного вимір. По-друге, незважаючи на наявність значного масиву зарубіжних досліджень із проблем морального розвитку особистості, в українській психологічній науці залишається недостатньо розробленою проблема цілісної психологічної структури моральної самосвідомості фахівців правового профілю, придатної до емпіричної операціоналізації та кількісного вимірювання. По-третє, ризики юридичної соціалізації – зокрема феномен правового цинізму, механізми моральної дезангажованості та поступова ерозія моральної чутливості під впливом конкурентної культури правничої освіти – потребують цілеспрямованих психолого-педагогічних інтервенцій, науково обґрунтованих на основі емпіричних даних.

Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, що підтверджує його концептуальну узгодженість із пріоритетними напрямами розвитку психологічної науки в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість роботи забезпечується глибоким теоретичним синтезом класичних і сучасних концепцій морального розвитку особистості. Здобувач майстерно інтегрує положення когнітивно-розвиткового підходу Піаже і Кольберга, інтуїтивістської моделі Гайдта, двопроектних нейропсихологічних моделей Гріна та Мей, теорії морального відсторонення Бандури, концепцій моральної ідентичності та ціннісно-чесотного підходу Петерсона–Селігмана. Важливим теоретичним внеском є чітке розмежування між духовною та соціальною природою моралі, що спирається на концепцію М. В. Савчина і дозволяє поглибити розуміння специфіки моральної самосвідомості юриста як суб'єкта, чия стійкість у ситуаціях інституційного тиску визначається ступенем інтерналізованості норм.

Наукові висновки дисертанта ґрунтуються на результатах ретельно спланованого емпіричного дослідження ($N = 363$) із застосуванням сучасного статистичного апарату: підтверджувального факторного аналізу, перевірки міжгрупової інваріантності, ієрархічного регресійного аналізу та SEM-моделювання з bootstrap-оцінкою непрямих ефектів. Показово, що автор послідовно оцінює не лише статистичну значущість, а й розміри ефектів із довірчими інтервалами, що відповідає сучасним стандартам психометричної науки. Заявлені висновки про позитивну динаміку моральної самосвідомості вздовж освітньої траєкторії ($d > 0.80$ між усіма парами когорт), про системний антагонізм правової моральної дезангажованості та про диференційований вплив «операційних» і «декларативних» чеснот є добре підкріпленими емпіричними даними та логічно виведеними з теоретичних засад.

Практичні рекомендації щодо побудови психолого-педагогічного тренінгу розвитку моральної самосвідомості (ПТ-МС-Ю) є конкретними, концептуально обґрунтованими та придатними для реплікації у практиці юридичної освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому. Структура та зміст дисертаційного дослідження повністю відповідають вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Перший розділ демонструє глибоке опрацювання міждисциплінарного масиву літератури. Здобувач проводить систематичний аналіз феноменології моральної самосвідомості у філософській, культурологічній та психологічній площинах, переконливо обґрунтовує авторську шестикомпонентну структурну модель і шестирівневу систему детермінант. Особливої уваги заслуговує параграф, присвячений нейропсихологічним основам моральної самосвідомості, де автор компетентно диференціює внески вентромедіальної та дорсолатеральної префронтальної кори, передньої поясної кори і системи дзеркальних нейронів.

Другий розділ вирізняється чіткістю та методологічною зрілістю. Вибір порівняльного міжгрупового дизайну з трьома освітніми когортами є методологічно виправданим для вирішення поставлених завдань. Розробка та психометрична верифікація авторського Опитувальника моральної самосвідомості юриста (ОМС-Ю-8 / MSI-Law) є самостійним вагомих науковим результатом: підтвердження скалярної інваріантності між когортами та статтю забезпечує коректність усіх міжгрупових порівнянь.

Третій розділ є змістовним і методично опрацьованим. Особливо цінним є виявлений парадокс «переваги студентів над практикаками» ($d = +1.82$), який отримує переконливе теоретичне пояснення через ефекти академічної ідеалізації та реальної ерозії моральної самосвідомості в умовах

інституційного тиску. Зміст розділу логічно пов'язаний із результатами попередніх частин і переконливо підводить до програми тренінгу.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами. Дисертаційна робота Назарія Орестовича Гука є цілісним, теоретично та емпірично обґрунтованим науковим дослідженням, результати якого відзначаються науковою новизною та практичною значущістю.

Достовірність і валідність наукових положень забезпечуються: репрезентативністю вибірки ($N = 363$, три ЗВО); використанням комплексу взаємодоповнювальних стандартизованих і авторської психодіагностичних методик; застосуванням сучасних методів математичної статистики з оцінюванням розмірів ефектів; підтвердженням повної скалярної інваріантності ОМС-Ю-8 між когортами та статтю; а також логічною узгодженістю отриманих висновків із положеннями теорії морального відсторонення Бандури та сучасними нейропсихологічними моделями моральних рішень.

Уперше в українській психологічній науці запропоновано та психометрично валідовано спеціалізований інструмент вимірювання моральної самосвідомості юриста (ОМС-Ю-8 / MSI-Law), що є суттєвим методичним внеском у психологію особистості та юридичну психологію. Теоретично значущим є обґрунтування поведінкового компонента як інтегрального складника структури моральної самосвідомості, що дозволяє операціоналізувати її не лише як внутрішній стан, а як реалізовану у вчинках здатність.

Повнота висвітлення основних наукових результатів у публікаціях. Аналіз публікацій здобувача свідчить про повноту та системність висвітлення основних результатів дисертаційного дослідження у фаховому науковому просторі. Ключові теоретичні положення, емпіричні результати та висновки представлені у наукових працях, що відповідає вимогам до апробації

результатів кваліфікаційних наукових досліджень. Тематика публікацій охоплює коло ключових проблем, порушених у дисертації, що засвідчує їхню актуальність, наукову цінність і відповідність сучасним стандартам академічної доброчесності.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Дисертаційна робота написана та оформлена відповідно до чинних нормативних вимог. Зміст дисертації свідчить про самостійний характер дослідження, його оригінальність та творчий підхід здобувача до розв'язання поставлених наукових завдань. Робота відзначається високою культурою академічного письма, чіткою логікою викладу та послідовністю аргументації. Таким чином, дисертація Н. О. Гука повністю відповідає вимогам академічної доброчесності, а її результати є авторським, науково достовірним і самостійним внеском у розвиток психології особистості та педагогічної психології.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Попри високу позитивну оцінку дисертаційної роботи, наукове й практичне значення отриманих результатів, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання, переважно дискусійно-рекомендаційного характеру:

1. У першому розділі при характеристиці нейропсихологічних основ моральної самосвідомості автор переважно спирається на дані нейровізуалізаційних досліджень, здійснених на неюридичних вибірках. Доцільним виглядало б окреме обговорення того, якою мірою наявні нейропсихологічні моделі можуть бути без застережень екстрапольовані на специфіку правознавчої практики та юридичного мислення, де процеси морального судження мають власну операційну логіку. Це питання є радше теоретично продуктивним, ніж критичним, і заслуговує на окремий науковий розгляд.

2. Порівняльний міжгруповий дизайн дослідження є методологічно виправданим, однак він не дозволяє повністю розмежувати ефект навчання від селективного відсіву: студенти, які дійшли до магістратури, могли вирізнятися вищим рівнем моральної самосвідомості вже на вступі. Автор частково торкається цього питання при аналізі «парадоксу» переваги студентів над практиками, проте більш розгорнуте обговорення альтернативних пояснень міжгрупових відмінностей (зокрема, ефекту самовідбору) підсилює аргументацію та відкрило перспективу для лонгітюдної реплікації.

3. Програма психолого-педагогічного тренінгу (ПТ-МС-Ю) концептуально обґрунтована й методично деталізована. Водночас у тексті відсутні дані щодо пілотного апробування програми та попередньої оцінки її ефективності. Включення навіть описового звіту про пробне впровадження в навчальний процес принаймні одного із досліджуваних ЗВО підвищило б практичну завершеність роботи і надало б читачеві розуміння реальних умов реалізації запропонованих методичних рішень.

Вказані зауваження та побажання до змісту представленої роботи мають переважно дискусійний характер, жодним чином не знижують її наукову цінність і практичну значущість і можуть бути враховані здобувачем у подальшій науково-дослідницькій діяльності.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота Гука Назарія Орестовича «Психологічні аспекти становлення моральної самосвідомості майбутнього юриста» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе для психологічної науки завдання та відповідають Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. за № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та пп. 6 і 7 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради

закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. за № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.).

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо, що Гук Назарій Орестович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Дрогобицького
державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Марія ЗАМІЩАК

